

Aleksandar Popovski

Skopje

ZGODOVINSKI ROMAN ZA OTROKE V SODOBNI MAKEDONSKI KNJIŽEVNOSTI

Roman za otroke sodi med najmlajše literarne oblike v sodobni makedonski književnosti: star je komajda poldrugo desetletje. Njegov začetnik je sodobni makedonski mladinski pisatelj Vančo Nikoleski, ki je danes s svojim romanom *Volšebnoto samarče* posebno priljubljen pri mladih bralcih. A čeprav je roman za otroke še čisto mlad, se je z njim preizkusilo že precejšnje število makedonskih pisateljev in mogoče je reči, da tudi z opaznim uspehom. Avtorji romana za otroke so ob Vanču Nikoleskem še Džodža Ajanovski, Genadi Bolinovski, Vidoe Vidičevski, Lazo Naumovski, Vidoe Podgorec, Gligor Popovski, Georgi Stalev, Jovan Strezovski, Živko Čingo in drugi. Nekateri med njimi so napisali tudi po več del.

Med kakšnimi dvajsetimi naslovi romanov za otroke jih veliko obravnava zgodovinske teme, ki so priljubljene, o čemer priča nezmanjšan ustvarjalni interes makedonskega pisatelja. Še naprej so te teme predmet zanimanja ne samo zgoraj omenjenih avtorjev, pač pa tudi cele vrste starejših in mlajših.

Makedonski pisatelj razume zgodovinski roman kot pravičen odraz obdobja, ki ga obravnava. V njem podčrtuje stoletni boj za nacionalno osveščanje oziroma za svobodo in priznanje, hkrati pa odraža preteklo zgodovinsko resničnost, v kateri razkriva tudi ideje, prizadevanja in tendence našega časa. Pri tem ni treba spregledati, da so v mnoge dogodke iz preteklosti, ki so najpogosteje predmet pisateljevega zanimanja, infiltrirani tuji modeli in tuja miselnost — takšna in drugačna. Neizbežno je, da se pisatelj pojavlja tudi v vlogi »filtra«, ki ne prepušča tistega, kar je protinarodno, tistega, kar je popačil tujec. Ko odraža osnovne življenjske probleme svojega časa, ko upodablja prepričljive dogodke in osebe, ko često spregovori o obrambi časti in narodnosti pred samovoljo in nasiljem tujca (Turka, Bolgara, Grka, albanskega fašista, Nemca, Italijana, pa še plačanca, nerednega turškega vojščaka bašibozuka in izdajalca, nekaj prej pa še Bizantinca), pisatelj nikdar ne pozablja, da njegovi junaki, pogosto tesno povezani z bojem ljudstva za pravičnost in svobodo, po svoji idejno emocionalni teži niso brez osebnega življenja in brez osebnih dram, kajti takšna osebnost bi bila mrtva, umetna igračka. Morda so prav zaradi tega zelo redki romani dogodkov, množičnih akcij, romani — freske obdobja, pač pa so to najpogostejše dela, ki opisujejo (mnogokrat deskriptivno, pa še celo kronološko) legendarne osebnosti: Cirila in Metoda, carja Samuela, Nauma Ohridskega, Grigorja Prličeva, pa Goca Delčeva in mnoge druge znane in manj znane vojvode in državnike, narodne voditelje in partizane.

Morda še nepotrebna in prezgodnja razdelitev tistega, kar je že prisotno v sodobni makedonski književnosti kot roman za otroke in mladino, ali tistega, kar še lahko kot takšno obravnavamo, bi nas privedla do tega, da zgodovinski roman razporedimo v štiri globalne skupine:

1. Romani, v katerih se odražajo obdobja in dogodki od najstarejših časov slovanskih plemen do ustanovitve Samuelove države, njenega postopnega razpadanja pa vse do padca pod turško sužnost.

2. Romani, v katerih je prikazan boj za boljše življenje, boj proti Turkom, najpogosteje proti lokalnim zatiralcem.

3. Romani, v katerih so obdelani prerod, nacionalno osveščanje, veliki zgodovinski dogodki iz druge polovice preteklega in začetka tega stoletja, skupaj z balkanskimi vojnami in prvo svetovno vojno. V tej skupini bi našli tudi dela, v katerih so vsebinsko vtkana povojna desetletja, vse do znanih političnih ubojev.

4. Romani, ki imajo v svoji osnovi dogodke in osebnosti iz narodnoosvobodilnega boja, vključno z borbo makedonskega dela Egejske Makedonije, z borbo, ki se — kot je znano — ni končala s kapitulacijo Nemčije. Vsebinsko celoto predstavljajo tudi leta zadnjega desetletja med obema svetovnima vojnama.

Izhajajoč iz teoretičnega gledanja na zgodovinski roman kot na delo, v katerem je podana opredeljena zgodovinska resničnost in so očitani zgodovinski dogodki in osebe, se lahko s previdno obravnavo usmerimo k romanom iz prve skupine. V naši književnosti ni veliko takšnih romanov. Najgloblje v preteklost sega roman Vidoa Podgorca *Zakarpatska povest*. Ta roman je vsekakor najbolj osvobojen zgodovinskih dejstev in dokazov. Morda se je pisatelju prav zaradi tega posrečilo ustvariti zelo privlačno besedilo, ki mlademu bralcu ne sugerira nezgodovinskih zablod. V to skupino bi uvrstil še: *Az, buki, vedi...* istega avtorja, roman *Naum Ohridski* Laza Karovskega in romane Dragana Taškovskega *Car Samuil*, *Car Vladislav* in *Car Deljan*, pri katerih ni mogoče reči, da bi bili brez zgodovinske faktografije, ki je trdno vgrajena v temelje njihove pripovedne zgradbe. Čeprav niso pisani izključno za mlade bralce, imajo omenjeni romani Karovskega in Taškovskega za Makedonce drugo zelo pomembno vrednost. To so prva besedila brez ponarejanja naše najstarejše zgodovine in kot takšna so čedalje bolj primerna kot branje prav za mlade.

Ne morem trditi, da se pozneje, ko bo naraslo število romanov o najstarejšem obdobju makedonskih Slovanov, ta skupina ne bi mogla razdeliti na dve: v prvi bodo romani, kot je Podgorčeva *Zakarpatska povest*, v drugi pa tisti, v katerih bo obdelano obdobje makedonske državnosti vse do padca pod petstoletno turško suženjstvo.

Drugo skupino romanov, v katerih je opisan boj proti Turkom in njihovim privržencem, boj za pravico in znosnejše življenje, za zdaj tvorita samo dva romana Vidoa Podgorca, in sicer *Ajdučka česma* — *Hajduški studenec* in *Rajna Vojvoda* ter roman *Tole Paša* Staleta Popova. To je obdobje, ko še ni mogoče govoriti o manifestiranju nacionalne zavesti in o organiziranem boju za svobodo in za trganje spon turškega suženjstva. To je obdobje hajduštva. Osnovno gradivo za ustvarjanje del s to vsebino najdemo v ljudski ustvarjalnosti. To pogojuje tako vsebino del kot oris likov; ti so v vsem podobni svojim predlogam. Nepopolnost naših arhivov in nedostopnost arhivov pri sosednjih narodih je kriva, da je naš zgodovinar, publicist ali pisatelj tudi pri tematiki iz novejšje zgodovine prisiljen ustvarjati z vsemi potrebnimi pridržki.

V tretji skupini se vrstijo dela, v katerih se Makedonec začenja zavedati svoje posebnosti, bori se in žrtvuje ne samo za boljše življenje, pač pa tudi za svobodo svojega ljudstva. V tem času je bilo nekaj vstaj, med njimi najbolj znana Ilindenska, ki je ustvarila prvo republiko na Balkanu, a v njenih temeljih ležijo mnogi sinovi makedonskega naroda, danes liki številnih književnih del. Najpomembnejši romani za otroke so vsekakor *Goce Delčev* Vanča Nikoleskega, *Zeleni grančinja lavri* Georgija Staleva (roman o makedonskem pesniku Grigorju Prličevu, drugem Homerju, a tudi o Ohridu tistega časa) in *Solunskite atentatori* Jovana Boškoveškega (roman, ki ni pisan samo za otroke in mladino, ki pa je postal eden najbolj priljubljenih beril prav za mlade bralce).

S podobno vsebino, primerno za mlade, je še več drugih proznih in dramskih del: *Pustina* Georgija Abadžieva, *Crnila Kola Čašule* in mnoge povesti. Toda to so že dela za odrasle, po sili razmer in zaradi pomanjkanja posebnih del za otroke in mladino ter zato, da bi se mladi tudi s posredovanjem literarne besede seznanili s stranmi svoje zgodovine, so ta dela postala za učence obvezno branje.

Trdno sem prepričan, da bo roman s tematiko NOB dalj časa dominanten v makedonski mladinski književnosti. Že danes lahko naštejemo več desetih takšnih romanov: *Volšebnoto samarče* Vanča Nikoleskega, *Crvena raka* Gligorja Popovskega, *Golemata šuma* Vidoa Vidičevskega, *Prikazni za Vani Džodža* Ajanovskega, *Sonce na dlanki* Laza Naumovskega in še posebno delavnih avtorjev Jovana Strezovskega (*Patot do zorata* in *Sinovi*) in Vidoa Podgorca (*Ovčarčeto Boš*, *Prokudeni ptici* in *Pepel i cvet*), ki so jim tematsko zelo blizu še romani *Beloto ciganče* — *Beli ciganček* Podgorca in *Družinata Bratsko steblo* Strezovskega.

Poudariti kaže še to zanimivo ugotovitev: v romanih, ki obravnavajo teme iz starejših obdobij, se pisatelji trudijo svoje stvaritve okrepiti z verodostojnimi zgodovinskimi dejstvi, nasprotno pa je to zelo redko v mladinskih romanih s tematiko NOB, kjer ni čutiti takšnih prizadevanj. Dela te vrste so najbolj pogosto improvizacija. Za te romane je merodajna umetniška resnica. Tu veljajo merila kot za vsako drugo vrsto književne umetnosti. Napisani morajo biti kot dobro literarno delo, brez sentimenta, ki je — hočeš, nočeš — prisoten v vsakem izmed nas, ko obravnavamo dela, ki segajo v našo daljno preteklost, še posebno, če je ta preteklost boleča in če ji je uspelo do naših dni, do dni svobode in nacionalnega razcveta, prenesti neznosno breme suženjstva in zatiranja.

Mladinski roman s tematiko NOB prav zato daje pisatelju tisto možnost samopotrditve, ki jo poskušajo izrabiti mnogi makedonski pripovedniki — kakor kateri ve in zna. Če doslej še nimamo mojstrovine s to tematiko, bi bilo treba reči, da bo takrat, ko bomo takšno delo dobili, vanj prav gotovo vpletena tematika NOB.

Prev. S. Jug

ИСТОРИСКИОТ РОМАН ЗА ДЕЦА ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА

Резиме

Во своето искажување под горниот наслов истакнувам дека сфаќајќи го историскиот роман како праведно одразување на епохата што ја обработува, подвлекувајќи ја вековната борба за национално осознавање, односно за слобода и признавање, но истовремено одразувајќи ја минатата историска дејствителност, македонскиот писател во него разоткрива идеи, настојувања, тенденции и на нашата современост. При ова не треба да се изуми дека во многу од историските настани во минатото, кои најчесто се предмет на писателските интересирања, се инфилтрирани туѓи разбирања и накалемувања од „добронамерни“ и соодветни на нив соседи. Неизбежно е писателот да се појавува и во улога на „филтер“ низ кој не се остава да се процеди она што е противнаордно, противнационално, тоа што е од туѓинец накалемено.

Во обидот за периодизација (при тоа под поимот роман за деца забележувам и дела кои првенствено се напишани како литература за возрасни, но кои се прифатени и од младите читатели) одделувам четири глобални групи:

1. Романи, во кои се одразени епохи, настани, од најстариот период на словенските племиња, до создавањето на Самуиловата држава и нејзиното постепено распаѓање, сè до паѓањето под турско ропство;

2. Романи, во кои е дадена борбата за подобар живот против турците, најчесто локалните угнетувачи;

3. Романи, во кои е обработувана преродбата, националното осознавање, големите историски настани од втората половина на минатиот и почетокот на овој век, заедно со балканските и Првата светска војна. Во оваа група би се нашле и делата во која содржина се вткаени десеттината повоени години, сè до познатите политички убиства, и

4. Романи, во која основа лежат настани и личности од НОБ вклучувајќи ја тука и борбата на македонците од Егејскиот дел на Македонија, која како што е познато не заврши со капитулацијата на Германија. Содржинска целина претставуваат и годините од последната деценија на периодот меѓу двете светски војни.

Тоа значи дека обидот за периодизација е скициран врз содржинска носивост на делата, а не спрема литературната постапка, главно и поради тоа дека во основата доминантен е реалистичкиот приод на обработка, со помала или поголема поетизација, и незначителна доза на неизбежен романтизам, со силна присутност на наративноста.

Zusammenfassung

Die Werke für Kinder mit geschichtlicher Thematik in der zeitgenössischen mazedonischen Literatur reiht der Autor in vier Gruppen ein: in die erste reiht er die Romane ein, die den Stoff aus den ältesten Zeiten der slawischen Stämme bis zur Gründung des Staates Samuils und bis zum Sturz in die türkische Sklaverei umfasst, der zweite Themenkreis bildet den Kampf gegen die Türken, es folgt der Zeitabschnitt, der die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts und den Beginn des 20. Jahrhunderts samt den balkanischen Kriegen und dem ersten Weltkrieg umfasst und viertens die Werke mit der Thematik des Volksbefreiungskampfes. In jeder Gruppe gibt er die wichtigsten Autoren und ihre Werke an. Alle Romane mit dieser Thematik sind in den letzten zwanziger Jahren entstanden. Die mazedonischen Schriftsteller heben darin den hundertjährigen Kampf um das nationale Bewusstsein bzw. um die Freiheit und Anerkennung hervor, gleichzeitig aber spiegeln sie die vergangene Wirklichkeit wider, in der sie auch Ideen, Bestrebungen und Tendenzen unserer Zeit enthüllen.